

Service de lutte contre la pauvreté,
la précarité et l'exclusion sociale

Steunpunt tot bestrijding van armoede,
bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting

Dienst zur Bekämpfung von Armut, prekären
Lebensumständen und sozialer Ausgrenzung

Advies van het Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting over het voorstel van decreet houdende de justitiehuisen en de juridische eerstelijnsbijstand

28 januari 2019

Het Steunpunt tot bestrijding van armoede werd opgericht via een [Samenwerkingsakkoord tussen de federale Staat, de Gemeenschappen en de Gewesten](#). De wetgevers hebben hierbij aan het Steunpunt tot bestrijding van armoede een mandaat van bescherming van mensenrechten toevertrouwd. Dit mandaat werd gegeven omdat armoede *“afbreuk doet aan de waardigheid en aan de gelijke en onvervreembare rechten voor alle personen”*. Bovendien past dit mandaat in het gemeenschappelijk doel dat door de wetgevers werd vastgelegd: *“het herstellen van de voorwaarden voor de menselijke waardigheid en de uitoefening van de rechten van de mens”*.

Zoals blijkt uit artikel 23 van de Grondwet, vormt juridische bijstand een van de rechten die bijdraagt aan het recht op een menswaardig leven. Al sinds het Algemeen Verslag van de Armoede uit 1994 wordt er gewezen op het belang van de juridische bijstand voor mensen in armoede. Het thema kwam bijgevolg uitvoerig aan bod in verschillende publicaties en werkzaamheden van het Steunpunt tot bestrijding van armoede. Zo vormt het een van de onderwerpen in het tweejaarlijkse Verslag 2005 'Armoede uitbannen'¹ en in het tweejaarlijkse Verslag 2014-2015 Publieke diensten en armoede², werd erover gediscussieerd in de reflectiedagen: 'de kijk van magistraten op armoede'³, maar past het ook in de ruimere context van de toegang tot justitie. Een belangrijk aandachtspunt in deze context is de kwestie van [non-take-up](#) van rechten, waarbij rechten niet (kunnen) worden opgenomen omwille van verschillende oorzaken. Dit fenomeen is wijder verspreid dan wordt aangenomen en treft in het bijzonder de meest kwetsbare mensen. Een effectieve eerstelijnsbijstand kan bijdragen om deze non-take-up van rechten te verminderen, in de eerste plaats door de toegang tot justitie te verbeteren, maar ook in het algemeen door via informatie over rechten te helpen in mogelijke stappen naar de bevoegde instellingen en instanties⁴.

¹ Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting (2005). Armoede uitbannen. Een bijdrage aan politiek debat en politieke actie. [Tweejaarlijks Verslag 2005](#), Brussel, p. 89-94.

² Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting (2015). Publieke diensten en armoede. Een bijdrage aan politiek debat en politieke actie. [Tweejaarlijks Verslag 2014-2015](#), Brussel, p. 10-17

³ [Verslag van de reflectiedag van 15 december 2017](#); [Verslag van de reflectiedag van 9 december 2016](#)

⁴ Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting (2017). Armoede en ineffectiviteit van rechten: non-take-up van rechten, Brugge, Die Keure, p. 143-148.

Het Steunpunt tot bestrijding van armoede kan zich alvast vinden in de doelstelling van het decreet: *“De juridische eerstelijnsbijstand wil de toegang tot het recht op juridische bijstand, vermeld in artikel 23, derde lid, 2°, van de Grondwet, waarborgen voor elke burger overeenkomstig de basisprincipes, vermeld in artikel 31 tot en met 39”*. Vanuit dit perspectief wenst het Steunpunt tot bestrijding van armoede graag enkele zaken toe te lichten bij het voorstel van decreet, alsook aanbevelingen formuleren.

Voorafgaand willen we aangeven dat we betreuren dat er geen armoedetoets werd toegepast. Dit was immers een gelegenheid geweest om zicht te krijgen op de impact van de voorgestelde regelgeving.

Loskoppeling juridische eerstelijnsbijstand en justitiehuizen

Een eerste in het oog springende wijziging betreft de loskoppeling van de justitiehuizen en de juridische eerstelijnsbijstand. Deze loskoppeling valt alvast toe te juichen. Voorheen bestond er immers een zekere drempelvrees bij de toegang tot de justitiehuizen. De justitiehuizen voeren immers ook penitentiaire opdrachten uit. Mensen in armoede die meer in aanraking komen met de bestraffende kant of de justitiehuizen vooral in deze context kennen, konden dan ook afgeschrikt worden om aan diezelfde instantie hulp te vragen.

Scheiding eerste- en tweedelijnsbijstand

Ook de expliciete vermelding van de onafhankelijkheid van de eerstelijnsbijstand ten opzichte van de tweedelijnsbijstand vormt een goede zaak. De grens tussen de twee vormen is soms vaag.

Maar tegelijk moet een vlotte overgang bewaakt worden. Het voorstel van decreet stelt dat er vanuit de eerstelijnsbijstand een gepaste doorverwijzing moet zijn naar *“sociale hulp- en dienstverlening, juridische tweedelijnsbijstand of een vorm van alternatieve conflicthantering”* indien dat nodig is. Een duidelijke communicatie tussen de eerstelijnsbijstand en de tweedelijnsbijstand is dan ook essentieel. In deze context bestaan interessante initiatieven. Zo werkt de gemeente Sint-Gillis samen met de Balie van Brussel, geformaliseerd in een akkoord: de gemeente organiseert juridische eerstelijnsbijstand in haar lokalen waar advocaten van de eerste lijn permanenties houden. Op basis daarvan wordt dan getracht een efficiënte aansluiting bij de tweedelijnsbijstand te verzekeren.

Enkel advocaten

In het voorstel van decreet wordt juridische eerstelijnsbijstand gedefinieerd als bijstand die verstrekt wordt door advocaten. Er wordt in de tekst nergens expliciet vermeld of er nog plaats is voor de erkenning van andere organisaties die eerstelijnsbijstand bieden.

Het Steunpunt tot bestrijding van armoede zou betreuren mocht er geen plaats worden gemaakt voor andere juristen. Het klopt dat advocaten over een speciale expertise beschikken rond procedures, maar tegelijkertijd wijst het voorstel op het belang van een bepaalde voeling met de niet-juridische kant van het verhaal: *“Zo moeten de advocaten een brede juridische kennis bezitten, beschikken over een welzijnsgerichte instelling, een goede kennis hebben van de sociale kaart, kennis hebben van armoedebeleving, over goede communicatieve vaardigheden beschikken enzovoort”*.

Het Steunpunt tot bestrijding van armoede meent dat welzijnsjuristen zeker ook geschikt zijn voor eerstelijnsbijstand. Bij juridische bijstand door advocaten van de balie kunnen er immers meerdere problemen opduiken: tijdsgebrek, moeilijkere communicatie, enzovoort. Dit terwijl welzijnsjuristen ook over hulpverlenende competenties beschikken en meer voeling hebben met mensen in armoede, wat de culturele afstand tussen mensen in armoede en beroepskrachten verkleint. Daarbovenop kunnen mensen van het werkveld betrokken worden, om de niet-juridische expertise maximaal te benutten. Bijkomend moet voldoende aandacht gaan naar het gebruik van toegankelijk taalgebruik, een klare juridische taal.

Toegankelijkheid en Commissies voor Juridische Bijstand (CJB)

Wat de toegankelijkheid betreft, valt het aan te moedigen dat in minstens iedere kleinstedelijke zorgregio een degelijk aanbod aan eerstelijnsbijstand moet zijn. Ook de voorgestelde basisprincipes zijn daarbij een pluspunt.

Daarnaast wijst het Steunpunt tot bestrijding van armoede op de mogelijke interessante rol van de CJB's. De huidige bewoording in het voorstel van decreet blijft echter te vrijblijvend, zowel wat de opdrachten als de samenstelling betreft. Zo krijgen de CJB's de opdracht om overleg en coördinatie te bevorderen, maar blijft dat vaag. Bovendien is het jammer dat er geen expliciete brug wordt geslagen naar de bestaande initiatieven van OCMW's, CAW's, mutualiteiten, wetswinkels, enzovoort. Wat de samenstelling betreft, moet deze ervoor zorgen dat ook de meest kwetsbare personen gehoord worden. De CJB's zijn immers plaatsen voor dialoog tussen de wereld van justitie en andere sociale actoren. Maar het voorstel van decreet biedt nog te veel ruimte om van die voorwaarde af te wijken.

Een sterkere formulering zou het potentieel van de opdrachten en van de samenstelling van de CJB's extra in de verf kunnen zetten:

- De opdracht om bestaande initiatieven in kaart te brengen en ze te betrekken. Het zou daarbij interessant zijn voor de CJB's om voor hun gebied een analyse te maken van aanwezige en relevante actoren en wie daar voor welke bevolkingsgroepen – in alle complementariteit - een rol kan spelen in informatieverstrekking en ondersteuning.
- Expliciete vermelding dat de CJB's dienen bij te dragen aan de rechtentoekenning.
- Een gelijke vertegenwoordiging tussen de balies en de andere actoren.
- De mogelijkheid tot afwijkingen op de minimale samenstelling schrappen.

Financiering

Tot slot zal er nood zijn aan degelijke financiële ondersteuning van de juridische eerstelijnsbijstand. De “*gelijke financiering*” en de “*onmiddellijke betaling van de vergoeding*” van advocaten zijn inderdaad aan te bevelen. Maar het Steunpunt tot bestrijding van armoede hoopt ook op erkenning van andere organisaties die eerstelijnsbijstand kunnen verlenen – organisaties met juristen die ervaring hebben met mensen in armoede. Deze organisaties zouden in dat kader ook projectsubsidies moeten kunnen verkrijgen.